

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF INNOVATIVE SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE DEVELOPMENT

Михайлова О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет

Тетерюк Р.С.

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Полтавський державний аграрний університет

Mykhaylova Olena, Teteryuk Roman

Poltava State Agrarian University

У статті проаналізовано сутність інноваційного забезпечення розвитку аграрних підприємств, обґрунтовано його значення для підвищення ефективності діяльності та зростання конкурентного потенціалу. Здійснено детальну характеристику чинників інноваційного розвитку галузі рослинництва та тваринництва, описано особливості застосування новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Установлено, що впровадження інноваційних технологій в аграрних підприємствах може забезпечити їх стабільне економічне зростання за рахунок економії різних видів ресурсів, зниження виробничої собівартості, зростання продуктивності праці, нарощування обсягів і підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва якісної продукції. Обґрунтовано існування тісного зв'язку між інноваційним забезпеченням розвитку аграрних підприємств та розміром вкладених іноземних і державних інвестицій у галузь сільського господарства.

Ключові слова: аграрні підприємства, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційні технології, конкурентоспроможність, якість, рентабельність.

The article analyzes the essence of innovative support for the development of agricultural enterprises, substantiates its importance for improving efficiency and competitiveness. A detailed description of the factors of innovative development of the crop and livestock industry is made, the peculiarities of the application of the latest technologies of agricultural production are described. In Ukraine, attention is paid to industries that belong to the lower technological systems and do not require a high level of innovation, because they export products mainly in the form of raw materials and semi-finished products. This leads to low competitiveness of products and the economy as a whole. Therefore, the country should move to an innovative model of development. And we should start with agriculture. In Ukraine, many agricultural enterprises do not sufficiently use the tools of innovation management to strengthen their competitive potential. Changing trends in agricultural production is happening so fast that even the most progressive companies find it difficult to predict the sustainable competitive advantages of their future development. Innovative support of enterprise development is an effective tool for solving problems of increasing competitiveness and is a key area of strategic and tactical management of the enterprise. Leading agricultural enterprises are actively seeking and implementing high-quality innovative solutions. Innovative support for the development of agricultural enterprises is based on the assessment of agricultural production processes, the main of which are organizational features of enterprises in the production sector, market conditions, innovation, competitive situation, investment policy of enterprises for production, processing, sales of agricultural products and the state as a whole. It is established that the introduction of innovative technologies in agricultural enterprises can ensure their stable economic growth by saving different types of resources, reducing production costs, increasing productivity, increasing volumes and increasing the efficiency and competitiveness of quality products. The existence of a close connection between innovative support for the development of agricultural enterprises and the amount of foreign and state investment in agriculture is justified.

Keywords: agricultural enterprises, innovative activity, innovative development, innovative technologies, competitiveness, quality, profitability.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні питання інноваційної діяльності у напрямі підвищення ефективності та якості аспектів виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств може забезпечуватися не лише постійним удосконаленням виробничого процесу, а й на основі їх переходу на інноваційний шлях розвитку. За допомогою інноваційного забезпечення розвитку аграрних підприємств можна розірвати коло виробничих, ресурсних, технологічних обмежень, закласти таку модель аграрної економіки, яка послужить основою для постійного підвищення конкурентоспроможності галузі через ефективне економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Обґрунтування ролі інноваційної діяльності в аграрних підприємствах, діагностика проблем інноваційного забезпечення їх розвитку займають одне з провідних місць у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів і вчених: В.Г. Андрійчука, В.Я. Амбросова, Н.О. Афендікової, І.О. Вороніної П. Дракера, П.Т. Саблука, Б. Санто, Б. Твісс, В.А. Ковтун, Г.Є. Мазнева, В.М. Микитюка, О.Г. Шпикуляка та ін.

Постійна мінливість та невизначеність середовища, в якому функціонують аграрні підприємства, вимагає додаткових досліджень щодо інноваційного забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є обґрунтування того, що інноваційна діяльність – вагомий чинник розвитку аграрних підприємств, а успіх їх господарювання залежить від рівня ефективності сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ефективне використання інновацій у сільськогосподарському виробництві стає суттєвим чинником соціально-економічного розвитку аграрних підприємств і допомагає розв'язувати економічні, соціальні, екологічні та інші проблеми, пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції. Широке впровадження інновацій у всіх напрямках діяльності аграрних підприємств позитивно впливає на зростання продуктивності праці, скорочення витрат і зниження виробничої собівартості, економію різних видів ресурсів, нарощування обсягів і підвищення ефективності виробництва. Саме інноваційний шлях розвитку аграрних підприємств може забезпечити стабільне економічне зростання, оскільки останнім часом сільське господарство перетворилося на пріоритетну доходуотворюючу галузь національного господарства та демонструє зростаючу динаміку фінансових результатів.

В Україні увага приділяється галузям, які відносяться до нижчих технологічних укладів і не потребують високого рівня інноваційної активності, тому що експортують продукцію переважно у вигляді сировини та напівфабрикатів. Це зумовлює низьку конкурентоспроможність продукції та економіки у цілому, тому країні варто переходити на інноваційну модель розвитку. І починати слід із сільського господарства [6, с. 33]. П.Т. Саблук підкреслює, що сільське господарство може стати своєрідним локомотивом, здатним витягти усі ланки національного господарства на траєкторію економічного зростання [8].

Інноваційний шлях розвитку орієнтований на збільшення доходів, а екстенсивний та інтенсивний варіанти розвитку мають на меті збільшення обсягу виробництва та зниження витрат. Орієнтація аграрних підприємств на інноваційний розвиток дає їм змогу адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та довгий час утримуватися на ринку. Отже, ефективне функціонування аграрних підприємств у сучасних умовах господарювання неможливе без забезпечення їх інноваційного розвитку. Економічні кризові явища постійно гальмують застосування інновацій у виробничих процесах підприємств, залишаючи більшість креативних ідей на стадії розроблення, унеможливаючи їх практичне втілення. За таких умов набувають актуальності комплексне дослідження перспектив науково-технічного розвитку підприємства, розроблення та впровадження проєктів, які базуються на нововведеннях і мають інноваційний характер [5, с. 74].

Здійснення ефективної інноваційної діяльності аграрних підприємств можливе лише за державної фінансової підтримки, яка має здійснюватися через систему економічних механізмів і важелів шляхом упровадження інноваційних розробок від моменту виникнення наукових ідей до перетворення їх на інноваційний продукт та передачі користувачам. Заходи щодо фінансового оздоровлення підприємств повинні стати пріоритетними в державній аграрній політиці [1; 9].

Інноваційна діяльність у сільському господарстві – це комплексний процес створення нових сортів, елітного насіння, поголів'я худоби, високопродуктивних сільськогосподарських машин і агрегатів, застосування ресурсозберігаючих технологій, упровадження прогресивних техніко-технологічних, організаційно-економічних, управлінських рішень.

Інноваційні технологічні рішення в галузі рослинництва дають змогу мінімізувати залежність обсягу та якості виробленої продукції від природних умов, використовувати погодні особливості на користь розвитку рослин, автоматизувати систему поливання та зрошення, здійснювати моніторинг наявності шкідників, планувати внесення інсектицидів, вносити добрива на основі

хімічного аналізу вмісту поживних речовин тощо. Поліпшення агротехнічних робіт у рослинництві призведе до мінімізації внесення мінеральних добрив, що сприятиме зниженню собівартості продукції рослинництва. Упровадження ресурсозберігаючих і мінімальних технологій обробітку ґрунту Mini-till, No-till або Zero-till та Strip-till пов'язане з певними проблемами, основними з яких є слабкий рівень державної підтримки, масштабні фінансові витрати, необхідність оновлення машинно-тракторного парку тощо. Упровадження сучасних систем землекористування та інформаційних агротехнологій неможливо здійснити без розроблення та впровадження інноваційних інформаційних технологій. Програми «АграрОфіс», «ГІС Панорама Землеробство», «ГЕО-Agro», JD Reports MAP, Farm Works Site (Pro), SMS Desktop Software (Advanced і Basic), Agro-Net NG та ін. дають можливість автоматично розрахувати потребу в насінні, добривах, засобах захисту рослин і забезпечують функцію ефективного управління земельними, трудовими, виробничими та фінансовими ресурсами аграрних підприємств. Значні можливості ефективного використання ресурсів аграрних підприємств створює використання смартфонів і мобільних додатків, які можуть здійснювати контроль водіїв, нагадування й попередження, відстеження та контроль транспортних засобів, підтримку та супровід через програми «Агронавт», «ГЕОПлан», «ГЕО-Обліковець», «Кишеньковий вимірювач», Farm Works Mobile, SMS Mobile та ін. [3, с. 149–150].

Тваринництво є галуззю сільського господарства, що на даному етапі розвитку знаходиться у кризовому стані та потребує модернізації, технологічної оснащеності, застосування новітніх технологій. Через відсутність матеріально-технічної, організаційно-економічної та фінансової підтримки для впровадження ресурсозберігаючих технологій, що ґрунтуються на автоматизації виробничих процесів, використанні робототехніки розведення високопродуктивного поголів'я, є збитковим. Суть інноваційного забезпечення розвитку галузі тваринництва полягає у впровадженні біотехнологій із застосуванням методів генної та клітинної інженерії, у підвищенні відтворювальних функцій тварин, у вдосконаленні норм годівлі. Техніко-технологічне забезпечення характеризується оновленням технологічної бази ферм сучасним обладнанням для утримання тварин.

Молочна галузь – найскладніша у тваринництві, оскільки в ній ланцюг «людина – машина – тварина» повинен спрацьовувати кілька разів на добу з однаковими проміжками часу весь період продуктивного використання тварин (4–5 років). Навіть незначне відхилення від цього поєднання знижує продуктивність тварин, викликає хвороби (наприклад, мастити). Тому перехід на вищий рівень галузі молочного скотарства можливий за умови раціонального використання

ресурсного потенціалу, підвищення інтенсифікації галузі, застосування інноваційних технологій виробництва молока (технологій безприв'язного утримання з використанням технологічного обладнання для забезпечення комфортних умов життя тварин, використання мобільних універсальних машин для навантаження, подрібнення, дозування, змішування і роздавання кормів, облаштування доїльних залів з автоматизованими системами машинного доїння), спрямованих на збільшення обсягу виробництва якісної продукції [2, с. 84–85].

На сучасному етапі в галузі тваринництва, у тому числі й молочного скотарства, склалися всі умови для переходу до інноваційного шляху розвитку. Реформування аграрного сектору економіки супроводжувалося моральним і технічним старінням техніки, відставанням технологій, які вже вичерпали свій ресурс. Назріла гостра необхідність в освоєнні нової техніки та технологій.

Орієнтація на інноваційний тип розвитку тваринництва передбачає збільшення виробництва молочної продукції високої якості для забезпечення внутрішніх потреб країни та збільшення її реалізації в інші країни за рахунок упровадження комплексу інноваційних чинників (табл. 1).

Ми вважаємо, що розвиток інноваційної діяльності в галузі молочного скотарства можна прискорити за допомогою прийняття та реалізації Державної програми розвитку тваринництва в Україні на основі збільшення обсягу державних та іноземних інвестицій. Зростання інвестицій у галузь молочного скотарства повинне розглядатися як основний шлях розвитку сільських територій і збереження українського села. Перехід до стійкого економічного росту в галузі тваринництва України неможливий без стимулювання використання досягнень науки і техніки, упровадження інноваційних технологій.

Погоджуємося з думкою В.М. Микитюка, що інноваційна діяльність у галузі молочного скотарства повинна бути націлена на використання найкращих вітчизняних і світових генетичних ресурсів, розширення відтворення поголів'я молочної худоби та збільшення її продуктивності, модернізацію виробництва кормів, застосування новітніх технологій утримання тварин, упровадження технологій доїння із залученням провідних технічних розробок, профілактику та використання ефективних схем лікування хвороб [7].

На фермах Бельгії, Данії, Німеччини, де утримують 16–32 корови, застосовують автоматизовані технологічні лінії роздавання кормів і доїння корів. Доїльні установки оснащують засобами автоматизованого обліку молока. В Україні схожі ферми функціонують у декількох підприємствах Київської, Миколаївської та Полтавської областей, де використовуються

Таблиця 1

Чинники інноваційного розвитку галузі молочного скотарства в Україні [7]

Чинники інноваційного розвитку	Інструменти
Біотехнологічні	Нові й покращені породи корів із більш високим генетичним потенціалом (породи корів із потенційною продуктивністю 7–9 тис кг)
	Удосконалені способи годівлі, кормові добавки, премікси, біостимулятори, оптимізовані раціони тощо
	Нові ветеринарні препарати, нові методи діагностики та лікування хвороб тварин
Техніко-технологічні	Ресурсозберігаючі технології: зниження витрат і собівартості, економія ресурсів, спеціалізація робіт щодо вирощування та утримання тварин, підвищення відтворювальної здатності тварин, ефективна організація відпочинку і раціону тварин, ефективне використання систем транспортування й утилізації відходів. Селекційно-племінна робота: удосконалення існуючих і створення нових порід тварин (гібридів), покращення продуктивних якостей тварин, використання генетичного потенціалу кращих порід. Техніко-технологічне забезпечення: удосконалення умов утримання та обслуговування тварин, поліпшення умов праці, поліпшення якості тваринної продукції
Організаційно-економічні	Підвищення концентрації та спеціалізації виробництва, удосконалення організації, нормування й оплати праці, удосконалення управління (продуктивніші методи аналізу, планування, організації, мотивації та контролю)

розробки НВК «Київський інститут автоматики». Одним із варіантів розвитку молочного скотарства є запровадження інноваційних підходів до господарювання у середніх за розмірами аграрних підприємствах. Такі ферми стануть основою для ефективного виробництва молочної продукції. Їх рентабельність оцінюється до 69% із терміном окупності капіталовкладень понад 5–6 років [4].

Детальний аналіз діяльності аграрних підприємств, у яких рівень рентабельності виробництва молока перевищує 30%, свідчить, що розвиток молочного скотарства здійснюється на інноваційній основі шляхом нарощування селекційно-генетичного потенціалу тварин, запровадження інтенсивних та енергозберігаючих технологій, поліпшення якості та ефективного використання кормів, використання сучасного обладнання з первинної обробки, зберігання та перевезення молока, удосконалення системи менеджменту на фермі тощо [3, с. 270–277].

Таким чином, інноваційне забезпечення розвитку аграрних підприємств є ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності та зростання прибутковості в довгостроковій перспективі.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

У сучасних умовах багато аграрних підприємств України в недостатньою мірою використовують інструменти інноваційного забезпечення розвитку для зміцнення конкурентного потенціалу. Першочерговим завданням є визначення пріоритетних напрямів розвитку аграрних підприємств, забезпечення конкурентоспроможності продукції та підвищення ефективності виробництва. Інноваційне забезпечення розвитку галузі рослинництва передбачає оновлення матеріально-технічної бази, запровадження ресурсозберігаючих технологій обробки ґрунту, мінімізацію залежності обсягу та якості виробленої продукції від природних умов, автоматизацію системи зрошення та поливання, здійснення моніторингу наявності шкідників, планування внесення інсектицидів, добрив, запровадження інноваційних інформаційних технологій тощо. Суть інноваційного забезпечення розвитку галузі тваринництва полягає в оновленні технологічного обладнання, підвищенні відтворювальних функцій тварин, удосконаленні норм годівлі, застосуванні перспективних технологій утримання. Здійснення ефективної інноваційної діяльності в аграрних підприємствах можливе за державної фінансової підтримки, яка має здійснюватися через систему економічних механізмів і важелів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Афеңдікова Н.О. Інноваційний розвиток аграрного виробництва в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2016. № 6. С. 32–34.
2. Вороніна І.О. Інноваційні аспекти розвитку молочного скотарства в Україні. *Вісник Національного університету харчових технологій*. 2016. № 5. С. 83–86.
3. Ковтун В.А. Інноваційна стратегія розвитку аграрних підприємств. *Фінансовий простір*. 2020. № 3(39). С. 145–153.
4. Ковтун В.А. Інноваційний та фінансовий ресурсний потенціал аграрних підприємств. *Фінансовий простір*. 2019. № 2(34). С. 62–73.

5. Лапін О.В., Марчук О. Визначення можливих напрямків інноваційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. С. 72–80.
6. Мазнев Г.Є. Управління інноваційним розвитком аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 2. С. 32–41.
7. Микитюк В.М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій : монографія. Житомир : ЖНАУ, 2012. 508 с.
8. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуняк, Л.І. Курило та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2010. 706 с.
9. Смоляров Ю.Г. Вплив фінансових інвестицій на ефективність інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства. *Вісник СНАУ*. 2010. № 5(9). С. 59–66.

REFERENCES:

1. Afendikova N.O. (2016). Innovatsiynyy rozvytok ahrarnoho vyrobnytstva v suchasnykh umovakh [Innovative development of agricultural production in modern conditions]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6, pp. 32-34.
2. Voronina I.O. (2016). Innovatsiyni aspekty rozvytku molochnoho skotarstva v Ukrayini [Innovative aspects of dairy farming development in Ukraine]. *Visnyk Natsional'noho universytetu kharchovykh tekhnolohiy*, no. 5, pp. 83-86.
3. Kovtun V.A. (2020). Innovatsiyna stratehiya rozvytku ahrarnykh pidpryyemstv [Innovative strategies for the development of agricultural enterprises]. *Finansovyy prostir*, vol. 3 no. 39, pp. 145–153.
4. Kovtun V.A. (2019). Innovatsiynyy ta finansovyy resursnyy potentsial ahrarnykh pidpryyemstv [Innovative and financial resource potential of agricultural enterprises]. *Finansovyy prostir*, vol. 2 no. 34, pp. 62–73.
5. Lapin O.V., Marchuk O. (2014). Vyznachennya mozhyvykh napryamkiv innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva [Identification of possible directions of innovative development of the enterprise]. *Efektivna ekonomika*, no. 12, pp. 72-80.
6. Maznyev H.Ye. (2017). Upravlinnya innovatsiynym rozvytkom ahrarnykh pidpryyemstv [Management of innovative development of agricultural enterprises]. *Aktual'ni problemy innovatsiynoyi ekonomiky*, no. 2. S. 32-41.
7. Mykytyuk V.M. (2012). Vidrodzhennya haluzi skotarstva v umovakh rynkovykh transformatsiy [Revival of the livestock industry in the conditions of market transformations]: monohrafiya. Zhytomyr : «Zhytomyrs'kyi NAU» (in Ukrainian).
8. Sabluk P.T. Shpykulyak O.H., Kurylo L.I. ta in. (2010). Innovatsiyna diyal'nist' v ahrarniy sferi: instytutsional'nyy aspekt [Innovative activity in the agricultural sphere: institutional aspect]: monohrafiya. K. : NNTS IAE (in Ukrainian).
9. Smolyarov YU.H. (2010). Vplyv finansovykh investytsiy na efektyvnist' innovatsiynoyi diyal'nosti sil'skohospodars'koho pidpryyemstva [The impact of financial investments on the efficiency of innovation activities of agricultural enterprises]. *Visnyk SNAU*, vol. 5 no. 9, pp. 59-66.